

ZYGMUNT SMOLEŃSKI

Krajowa Rada Spółdzielczości Produkcyjnej
W a r s z a w a

PROJEKT METODY OBLICZANIA BILANSU SIŁY ROBOCZEJ W SPÓŁDZIELNIACH PRODUKCYJNYCH

Mało dotychczas znany jest wpływ uspołdzielczenia wsi na zmniejszenie się zapotrzebowania nakładów pracy w rolnictwie.

Przy obliczaniu nakładów pracy w spółdzielniach produkcyjnych brano zwykle pod uwagę jedynie gospodarstwa zespołowe. Natomiast nakłady siły roboczej w gospodarstwach przyzagrodowych były bądź pomijane, bądź traktowane marginesowo.

Różnorodność form zespołowego gospodarowania i różny stopień uspołecznienia środków produkcji powodują, że nie można traktować jednako wszystkich spółdzielni produkcyjnych. Wysoki stopień uspołecznienia środków produkcji oraz mała liczba osób zdolnych do pracy sprzyja oszczędnemu i racjonalnemu wykorzystaniu siły roboczej. Natomiast mało elementów zespołowości i przeludnienie spółdzielni powodują nieekonomiczne dysponowanie siłą roboczą.

Zorganizowanie gospodarstwa zespołowego przyczynia się do wprowadzenia społecznego podziału pracy, do specjalizacji poszczególnych członków spółdzielni oraz do stosowania dużych maszyn rolniczych. Wszystko to wpływa na wzrost wydajności pracy. Istniejące obok gospodarstwa zespołowego gospodarstwa przyzagrodowe, posiadają w swej masie charakter małorolnych gospodarstw indywidualnych, w których wydajność pracy jest z reguły niższa w porównaniu z gospodarstwami średniorolnymi i większymi.

Powstanie spółdzielni produkcyjnej powoduje więc z jednej strony zmniejszenie zapotrzebowania siły roboczej na jednostkę powierzchni w gospodarstwie zespołowym, z drugiej zaś strony — wzrost tego zapotrzebowania w gospodarstwach przyzagrodowych.

Występowanie tych dwóch tendencji nie dopuszcza do poważniejszego zmniejszania się zatrudnienia w spółdzielniach produkcyjnych w porównaniu do gospodarstw indywidualnych.

Zanim przejdziemy do omówienia wyników badań jakie przeprowadzono w Instytucie Ekonomiki Rolnej, przedstawimy metodę zastosowaną do obliczenia bilansu siły roboczej w badanych spółdzielniach produkcyjnych.

Obliczenie nakładów pracy w spółdzielniach produkcyjnych jest trud-

ne, gdyż brak jakichkolwiek informacji o nakładach pracy w gospodarstwach przyzagrodowych.

Nakłady siły roboczej w gospodarstwie zespołowym można ustalić na podstawie sprawozdawczości spółdzielni, gdyż praca każdego spółdzielcy jest ewidencjonowana w postaci dniówek obrachunkowych, jednocześnie zaś liczona jest liczba dni pracy w całym gospodarstwie zespołowym. Znając stosunek między liczbą dni pracy, a liczbą dniówek obrachunkowych wypracowanych w całym gospodarstwie zespołowym, można w przybliżeniu ustalić liczbę dni pracy konkretnej rodziny spółdzielczej.

Nakłady pracy przy stałych zarobkach można obliczyć przyjmując w przypadku pracowników fizycznych 285 dni, a w przypadku pracowników umysłowych 270 dni pracy w roku. Przy ustalaniu ubocznych prac sezonowych występują niekiedy trudności, jednak na ogół spółdzielcy umieją dość dokładnie podać liczbę dni przepracowanych przy zarobkach ubocznych.

Poważną trudność stanowi ustalenie nakładów pracy w gospodarstwie przyzagrodowym i w gospodarstwie domowym. Zajęcia w gospodarstwie przyzagrodowym i w gospodarstwie domowym wzajemnie się przeplatają i uzupełniają, więc nawet przy prowadzeniu dziennika pracy trudno byłoby o ścisłą ewidencję.

Zachodzi więc konieczność szacunkowego ustalania nakładów pracy w gospodarstwie przyzagrodowym i w gospodarstwie domowym. Autor opracował dla tego celu normatywy oparte na wynikach badań prowadzonych w indywidualnych gospodarstwach przez Wydział Ekonomiki Drobnych Gospodarstw Chłopskich PINGW, a następnie przez IER, wychodząc z założenia, że warunki pracy na działkach przyzagrodowych (szczególnie na tzw. działkach stałych) i w małorolnych indywidualnych gospodarstwach chłopskich są bardzo podobne.

Normatywy przyjęte do obliczania nakładów pracy na działkach stałych (tabela 2) oparto o normatywy E. Bialskiego¹ ustalone dla woje-

Tabela 1

Normatywy nakładów pracy w robotnikodniach na 1 ha poszczególnych upraw w gospodarstwach o powierzchni do 4 ha (wg E. Bialskiego)

Wyszczególnienie	Poznań, Bydgoszcz	Warszawa, Łódź, Białystok, Gdańsk, Katowice	Rzeszów, Kraków,
Zboża ozime	20,0	22,0	25,0
Zboża jare	18,0	19,8	22,5
Ziemniaki	78,0	85,8	97,5
Okopowe (bez ziemniaków i buraków cukrowych)	130,0	143,0	162,5
Warzywa	180,0	180,0	180,0
Łąki	12,0	13,2	15,0
Pastewne drobnziarniste	16,0	17,6	20,0

¹ Eleonor Bialski — Metoda planowania pracy dla potrzeb organizacyjno-gospodarczych w indywidualnej i zespołowej gospodarce rolnej — praca doktorska. Warszawa 1960. Maszynopis IER.

wódtw poznańskiego i bydgoskiego (tabela 1), gdyż na podstawie wywiadów ustalono, że normatywy te dobrze odpowiadają warunkom występującym w spółdzielniach produkcyjnych.

Różnice między normatywami E. Białskiego i podanymi w tabeli 2 wynikają z zaokrąglenia przy wyrażeniu normatywów w godzinach.

Tabela 2

Normatywy na 1 ha poszczególnych upraw przyjęte do obliczania nakładów pracy w produkcji przyzagrodowej

Wyszczególnienie	Robotniko- -godziny	Robotniko- dni (w zaokrąg- leniu)
Zboża	160	20
Ziemniaki	600	75
Okopowe (bez ziemniaków i buraków cukrowych)	1 000	125
Warzywa	1 400	175
Zielonki	130	16
Łąki	100	13

Ze względu na stosunkowo małe znaczenie przyzagrodowej produkcji roślinnej przyjęto dla niej jednolite normatywy nakładów pracy w całym kraju.

Dla działek ruchomych uprawianych zespołowo stosujemy normatywy nakładów pracy odpowiadające dużej gospodarce polowej (tabela 3).

Tabela 3

Normatywy nakładów pracy w robotnikodniach na 1 ha poszczególnych upraw w gospodarstwach zespołowych (wg E. Białskiego)

Wyszczególnienie	Poznań, Bydgoszcz	Warszawa, Łódź, Białystok, Gdańsk, Katowice	Rzeszów, Kraków
Zboża ozime	12,5	13,7	15,5
Zboża jare	10,0	11,5	13,5
Ziemniaki	50,5	56,5	65,0
Okopowe (bez ziemniaków i buraków cukrowych)	80,0	85,0	90,0
Warzywa	150,0	150,0	150,0
Pastewne drobnoziarniste	10,0	12,0	14,5
Łąki	9,0	10,0	12,0

Głównym działem gospodarstwa przyzagrodowego jest produkcja zwierzęca, która pochłania też największe nakłady pracy. Od właściwego więc ustalenia normatywów nakładów pracy na produkcję zwierzęcą zależy prawidłowe obliczenie całości nakładów pracy na gospodarstwo przyzagrodowe.

Nakłady pracy na inwentarz żywy w gospodarstwach chłopskich podają E. Białski¹, E. Gorzelak², Z. Mścichowski³ i R. Manteuffel⁴.

E. Gorzelak nie różnicuje nakładów pracy w zależności od ilości posiadanego inwentarza, ani od wielkości gospodarstwa. Wg E. Gorzelaka obsługa 1 sztuki fizycznej bydła wymaga ok. 368 godzin pracy rocznie w województwie poznańskim i ok. 408 godzin w woj. lubelskim. Obsługa 1 sztuki fizycznej trzody chlewnej wymaga ok. 91 godzin pracy w woj. poznańskim i ok. 131 godzin rocznie w woj. lubelskim. Gospodarstwa chłopskie badane przez E. Gorzelaka posiadały po kilka sztuk bydła i kilka sztuk trzody chlewnej i reprezentowały zamożniejszą część wsi. W związku z tym dane te mogą być brane pod uwagę jedynie przy szacowaniu nakładów pracy w gospodarstwach przyzagrodowych o dużym pogłowie inwentarza żywego.

E. Białski podaje normatywy nakładów pracy na dorosłą sztukę inwentarza produkcyjnego w gospodarstwach indywidualnych uwzględniając wielkość gospodarstw. Dane E. Białskiego mogą stanowić pewną podstawę do ustalenia normatywów dla gospodarstw przyzagrodowych.

Tabela 4

Normatywy nakładów pracy na obsługę inwentarza żywego w gospodarstwach indywidualnych w robotnikodniach na 1 sztukę rocznie (wg E. Białskiego)

Po- wier- chnia gospo- darstw w ha	Poznań, Bydgoszcz					Warszawa, Łódź, Białystok, Gdańsk, Katowice					Kraków, Rzeszów				
	bydło		maciory	drób	konie	bydło		maciory	drób	konie	bydło		maciory	drób	konie
	krowy	młodzieź				krowy	młodzieź				krowy	młodzieź			
0—4	49,0	19,6	39,2	1,0	60	51,0	20,5	41,0	1,0	60	65,0	27,6	55,2	1,4	60
4—14	45,0	19,0	38,0	0,9	50	47,5	19,5	39,0	0,9	50	59,0	22,6	45,2	1,1	50

Badania Z. Mścichowskiego dają najbardziej przejrzysty materiał, najlepiej obrazujący rozmiary nakładów pracy w zależności od ilości obsługiwanej inwentarza.

R. Manteuffel uważa, że jedynie nakłady pracy na obsługę macior można podawać w stosunku do 1 sztuki w ciągu roku, natomiast nakłady pracy przy tuczu — w stosunku do 100 kg przyrostu żywej wagi.

Dla woj. poznańskiego R. Manteuffel podaje nakład pracy na 1 maciorę ok. 266 robotnikogodzin rocznie, a na 100 kg przyrostu tuczniaków ok. 120. Dla woj. rzeszowskiego na maciorę ok. 622 a na 100 kg przyrostu ok. 190 rob. godzin.

¹ E. Białski — j. w.

² E. Gorzelak — Nakłady pracy w indywidualnych gospodarstwach chłopskich — praca doktorska. Warszawa 1959. Maszynopis. IER.

³ Z. Mścichowski — Maszynopis. IER.

⁴ R. Manteuffel — Koszty produkcji 1 kg żywca trzody chlewnej w gospodarstwach chłopskich w roku 1949/50. Maszynopis.

Tabela 5

Nakłady pracy na obsługę inwentarza żywego w robotnikogodzinach na 1 sztukę rocznie (wg Z. Mścichowskiego)

Liczba zwierząt w sztukach statystycznych	Wielkość gospodarstwa ha	Nakłady pracy w godzinach na 1 szt. statystyczną		
		Poznań	Rzeszów	
Bydło	1,5	3—7 ↓	490	660
	3,5	7—14	310	365
	5,5	14	180 ↓	345
Trzoda	3,5	3—7	—	420
	5,5	7—14	—	300
	6,5	14	—	360
	7,5	3—7	240	—
	9,5	7—14	180	—
	11,5	14	180	—

Dla skonfrontowania podanych wyżej wyników badań nakładów pracy w gospodarstwach chłopskich z sytuacją w gospodarstwach przyzagrodowych przeprowadzono wywiady w kilku spółdzielniach produkcyjnych. Wywiady te potwierdziły trafność wyników badań Z. Mścichowskiego w zakresie obsługi bydła. Natomiast dla ustalenia nakładów pracy na tucz trzody chlewnej w gospodarstwach przyzagrodowych najbardziej odpowiednie okazały się liczby podane przez R. Manteuffla.

Na podstawie przedstawionych badań różnych autorów oraz własnych wywiadów ustalono normatywy nakładów pracy na przyzagrodową produkcję zwierzęcą (tabela 6 i 7).

Tabela 6

Normatywy nakładów pracy przy obsłudze bydła na działce przyzagrodowej w robotnikogodzinach na 1 sztukę rocznie

Wielkość pogłowia bydła na działce w sztukach statystycznych	Poznań, Łódź	Rzeszów
0,5—1,5	490	660
2,0—2,5	400	515
3,0—4,0	310	365
4,5—5,5	220 ↓	—

W przypadku macior nie ustalono normatywów nakładów pracy w zależności od ilości pogłowia, gdyż z reguły na działkach nie występuje więcej niż 1 maciora.

Dla drobiu przyjęto za E. Bialskim normatyw nakładów pracy w wysokości 10 godzin rocznie na 1 sztukę dorosłą.

Tabela 7

Normatywy nakładów pracy przy obsłudze trzody w robotnikogodzinach
(wg R. Manteuffla)

Rodzaj pogłowia	Poznań, Łódź	Rzeszów
100 kg przyrostu tuczników	120	190
Maciora (w ciągu roku)	270	620

W spółdzielniach produkcyjnych obejmujących gospodarką zespołową jedynie produkcję roślinną często konie pozostają w gospodarstwach przyzagrodowych, a w związku z tym istnieje również potrzeba ustalenia normatywów nakładów pracy na obsługę koni. Na podstawie normatywów E. Bialskiego i badań E. Gorzelaka przyjęto dla wszystkich rejonów kraju:

w przypadku 1,0—1,5 konia — 600 godz. na 1 szt. dorosłą
w przypadku 2,0—2,5 koni — 450 godz. na 1 szt. dorosłą

W gospodarstwach przyzagrodowych występują czasem w niewielkich ilościach owce, kozy, króliki itp. Inwentarz ten nie wymaga jednak większych nakładów pracy.

Dla zilustrowania metody przedstawimy przykład obliczenia nakładów pracy przy pomocy podanych normatywów w jednej z badanych spółdzielni woj. poznańskiego.

Ilość dni pracy w gospodarstwie zespołowym (8-godzinnych) obliczono przez pomnożenie liczby dniówek obrachunkowych przez współczynnik przeliczeniowy dniówek obrachunkowych na dni pracy: 965 dniówek obrachunkowych $\times$ 0,78 = 752 dni pracy. Nakłady pracy w gospodarstwie przyzagrodowym ustalono za pomocą podanych poprzednio normatywów:

ziemiaki	0,56 ha	$\times$	600 godz.	=	336 godz.
warzywa	0,01 ha	$\times$	1 400 „	=	14 „
bydło	1,5 szt.	$\times$	490 „	=	736 „
maciory	1 szt.	$\times$	270 „	=	270 „
tucz wieprzowy	6,48 q	$\times$	120 „	=	778 „
drób	43 szt.	$\times$	10 „	=	430 „

Razem: 2 558 godz. =
= 319,75 dni pracy $\checkmark$

Na podstawie wywiadu uzyskano informację, że w badanej rodzinie 1 osoba pracuje stale poza gospodarstwem. Ponieważ był to pracownik fizycznych przyjęto 285 dni pracy w ciągu roku. Z podsumowania nakładów pracy wynika, że rodzina ta przepracowała 1 357 dni w ciągu roku (752 + 285 + 320).

Po dokonaniu podobnych obliczeń dla wszystkich zrzeszonych rodzin uzyskujemy nakłady pracy w całej spółdzielni. Obliczenie może być dokonane w sposób uproszczony. Można zestawić niezbędne dane i następnie wyliczyć nakłady pracy w przeciętnej rodzinie i uzyskane wyniki pomnożyć przez liczbę rodzin w spółdzielni. Oczywiście takie uproszczenia zmniejsza nieco dokładność obliczeń.

Wyliczenia nakładów pracy to jednak dopiero jedna strona bilansu siły roboczej. Dla dokonania pełnego bilansu trzeba poznać zasoby siły roboczej.

Zasoby siły roboczej można obliczyć również za pomocą normatywów.

W gospodarstwie zespołowym pracują tylko osoby dorosłe, ale w gospodarstwie przyzagrodowym odgrywa nieraz dużą rolę praca młodzieży, osób starszych a nawet dzieci, co należy uwzględnić przy ustalaniu zasobów siły roboczej.

Z chwilą gdy gospodarstwa zespołowe obejmą całokształt produkcji rolnej, wówczas dzieci i starcy w ogóle przestaną być zatrudniani w produkcji, a udział młodzieży w pracach produkcyjnych znacznie zmaleje, a więc zaistnieją w rolnictwie warunki pracy zbliżone do warunków w mieście. Do zasobów siły roboczej będzie można wliczać jedynie osoby dorosłe.

Na razie jednak przy obliczaniu zasobów siły roboczej w gospodarstwach chłopskich jak również w spółdzielniach produkcyjnych (składających się z gospodarstwa zespołowego i gospodarstw przyzagrodowych) poważną trudność stwarza zestawienie pracy różnych grup ludności, gdyż innymi zajęciami zajmują się osoby dorosłe, a innymi dzieci. W grupie osób dorosłych — kobiety znaczną część czasu poświęcają pracy w gospodarstwie domowym.

Niektórzy autorzy, jak np. J. Curzytek, oddzielnie ewidencjonują prace osób dorosłych, a oddzielnie prace dzieci. Postępowanie takie jednak uniemożliwia obliczenie bilansu siły roboczej, gdzie zasoby siły roboczej muszą być wyrażone za pomocą jednej liczby dla porównania z nakładami pracy.

Proponowana przez nas metoda obliczenia bilansu siły roboczej przyjmuje, że można sumować pracę dzieci, młodzieży i osób starszych z pracą osób dorosłych, godząc się z wynikającym stąd pewnym błędem, nieuniknionym niestety przy obliczaniu bilansu siły roboczej.

Tabela 8 obrazuje poglądy różnych autorów na stopień zdolności do pracy ludności wiejskiej w zależności od wieku.

Tabela 8

**Współczynniki przeliczeniowe wyrażające osoby fizyczne
w umownej jednostce roboczej¹**

Grupy ludności wg wieku w latach	Klander	Blohm	Vogel	Beissig	Lewandowski i Górecki
10—14	0,5	0,5	0,7	0,5	0,1
15—16	0,7	0,7	0,7	0,6	0,5
17	0,7	0,7	0,7	0,8	0,5
18	0,7	1,0	0,7	0,8	1,0
19—60	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
61—65	0,6	0,6	1,0	0,6	0,7
powyżej 65	0,3	0,25	0,6	0,3	0,7

¹ E. Gorzelak — Problematyka zatrudnienia w rolnictwie — Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 5, 1959.

L. Lewandowski, J. Górecki — Ćwiczenia z ekonomiki i organizacji gospodarstw chłopskich. Zeszyt I, 1959.

Współczynniki podane w tabeli 8 nie wykazują większych różnic. Jedynie istotne różnice występują między autorami niemieckimi a Lewandowskim i Góreckim przy określaniu możliwości pracy dzieci i młodzieży. Podają oni niższe współczynniki dla dzieci i młodzieży w porównaniu z pozostałymi autorami. Wydaje się to słuszne, gdyż dzieci w wieku szkolnym mogą być zatrudnione jedynie w czasie wakacji oraz dorywczo po zajęciach szkolnych. W związku z tym dla dzieci należy przyjąć, naszym zdaniem, współczynnik w wysokości 0,2—0,3 w stosunku do jednostki roboczej.

Nie ucząca się młodzież w wieku 15—17 lat, choć pracuje tyle samo godzin co osoby dorosłe, nie może wykonywać różnych prac ciężkich, więc współczynnik zdolności do pracy należy dla niej określić w wysokości 0,6—0,7 jednostki roboczej. Podobnie jak młodzież należy traktować naszym zdaniem osoby starsze, które przekroczyły wiek 60 lat.

Do naszych obliczeń przyjęliśmy następujące współczynniki:

osoby dorosłe	(18—60 lat)	— 1,0
osoby starsze	(ponad 60 lat)	— 0,7
młodzież	(15—17 lat)	— 0,7
dzieci	(11—14 lat)	— 0,3

Przy założeniu, że osoba dorosła może pracować 300 dni 10-godzinnych w ciągu roku, otrzymaliśmy następujące normatywy zasobów siły roboczej:

osoby dorosłe	(18—60 lat)	300 dni w ciągu roku
młodzież	(14—18 lat)	210 „ „ „
osoby starsze	(ponad 60 lat)	210 „ „ „
dzieci	(11—14 lat)	90 „ „ „

Dla osób uczących się w szkole średniej lub wyższej, niezależnie od wieku przyjmujemy normatyw wynoszący 90 dni pracy w ciągu roku.

Część potencjalnych zasobów siły roboczej zostaje przeznaczonych na prowadzenie gospodarstwa domowego. Obliczenie nakładów pracy na gospodarstwo domowe stanowi kolejny etap ustalania bilansu siły roboczej.

Na podstawie pracy J. Curzytka¹ oraz badań E. Gorzelaka ustaliliśmy następujące roczne normatywy nakładów pracy na gospodarstwo domowe:

w rodzinie liczącej 1 osobę	100 dni 10-godzinnych
w rodzinie liczącej 2 osoby	200 „ „
w rodzinie liczącej 3—6 osób	300 „ „
w rodzinie liczącej ponad 7 osób	400 „ „

Po odjęciu nakładów pracy na gospodarstwo domowe od potencjalnych zasobów siły roboczej uzyskujemy faktyczne zasoby siły roboczej, jakimi dysponuje rodzina spółdzielcza, lub cała spółdzielnia.

Za pomocą podanych normatywów można obliczyć zasoby siły roboczej w każdej rodzinie spółdzielczej, a następnie w całej spółdzielni.

Na przykład, jeśli rodzina składa się z 6 osób, w wieku od 18 do 60 lat, przy tym jedna osoba kształci się w szkole średniej, to zasoby siły roboczej tej rodziny wynoszą:

5 osób	×	300 dni	=	1500 dni pracy
1 osoba	×	90 dni	=	90 dni pracy
Razem				1590 dni pracy

¹ J. Curzytek — Organizacja pracy w gospodarstwach włościańskich.

Nakłady pracy w gospodarstwie domowym w tej 6-osobowej rodzinie wynoszą według przyjętych normatywów 300 dni 10-godzinnych w ciągu roku. Faktyczne więc zasoby pracy omawianej rodziny wynoszą:

$$1\ 590 - 300 = 1\ 290 \text{ dni pracy.}$$

W ten sposób zostały obliczone dwie strony bilansu — nakłady pracy i zasoby siły roboczej. Przed porównaniem tych dwóch sum należy jeszcze przeliczyć nakłady pracy z 8-godzinnych dni na 10-godzinne. Bilans siły roboczej w podanej przykładowo rodzinie przedstawia tabela 9:

Tabela 9

Bilans siły roboczej w 6-osobowej rodzinie spółdzielczej

Wyszczególnienie	Liczba dni pracy	W %
Nakłady pracy		
w gosp. zespołowym	752	55,4
w gosp. przyzagrodowym	320	23,5
razem w spółdzielni	1 072	78,9
przy zarobkach ubocznych	285	21,1
Ogółem nakłady pracy		
w 8 godz. dniach	1 357	100,0
Nakłady pracy w przeliczeniu		
na 10 godz. dni	1 086	—
Potencjalne zasoby siły roboczej	1 590	100,0
Nakłady pracy na gospodarstwo domowe	300	18,9
Faktyczne zasoby siły roboczej w dniach 10 godz.	1 290	81,1
Niewykorzystane zasoby siły roboczej	204	12,8

* * *

Przy pomocy przedstawionej metody obliczyliśmy bilans siły roboczej w 15 spółdzielniach w 1957/58 r. Tabela 10 przedstawia zestawienie nakładów pracy w zbadanych spółdzielniach.

Struktura nakładów pracy w spółdzielniach III typu wskazuje, że na terenach o większym zaludnieniu wsi większa jest waga gospodarstwa przyzagrodowego. W spółdzielniach woj. poznańskiego gospodarstwo przyzagrodowe zużywa tylko około 1/3 nakładów pracy wydatkowanych w spółdzielniach produkcyjnych, a w woj. rzeszowskim więcej niż połowę. Udział rodzin spółdzielczych w pracach zespołowych jest znacznie niższy w woj. rzeszowskim w porównaniu do woj. łódzkiego, w którym z kolei jest niższy w porównaniu do spółdzielni typu III woj. poznańskiego. Nakłady pracy na gospodarstwa przyzagrodowe w poszczególnych województwach wykazują stosunkowo małe różnice, gdyż rozmiary gospodarstw przyzagrodowych w poszczególnych województwach są na ogół jednakowe.

Tabela 10

Nakłady pracy w 15 zbadanych spółdzielniach produkcyjnych w 1957/58 r.
(średnio na 1 rodzinę zrzeszoną)

Wyszczególnienie	Liczba zbadanych spółdzielni	W gosp. zespołowym	W gosp. przyzagrodowym	Zarobki uboczne	Razem
w 8 godz. dniach pracy					
Spółdzielnie woj. poznańskiego					
typ III	3	495	244	83	822
typ I-b	2	387	487	7	881
Spółdzielnie woj. łódzkiego					
typ III	5	245	167	21	433
Spółdzielnie woj. rzeszowskiego					
typ III	5	195	204	26	425
w procentach					
Spółdzielnie woj. poznańskiego					
typ III		60,2	29,7	10,1	100,0
typ I-b		43,9	55,3	0,8	100,0
Spółdzielnie woj. łódzkiego					
typ III		56,6	38,6	4,8	100,0
Spółdzielnie woj. rzeszowskiego					
typ III		45,9	48,0	6,1	100,0

Odmienne układają się nakłady pracy w spółdzielniach typu I-b, prowadzących zespołowo jedynie produkcję roślinną. Waga gospodarstwa przyzagrodowego jest tam znacznie wyższa. Nakłady pracy na gospodarstwo przyzagrodowe są dwukrotnie wyższe aniżeli w spółdzielniach prowadzących zespołowo produkcję roślinną i zwierzęcą.

Należy przy tym zaznaczyć, że przeciętnie około 90% nakładów pracy w gospodarce przyzagrodowej pochłania produkcja zwierzęca.

Rezerwy siły roboczej w zbadanych spółdzielniach przedstawia tabela 11.

Spółdzielnie woj. poznańskiego odznaczają się dość licznymi rodzinami i stosunkowo małym odpływem ludzi do pracy w przemyśle. Najmniej liczne rodziny i największy trwały odpływ ludzi do pracy poza rolnictwem występują w spółdzielniach woj. rzeszowskiego. Wiąże się to w pewnym stopniu z rozdrobnieniem gospodarstw indywidualnych. W woj. poznańskim przy stosunkowo dużej powierzchni gruntów przypadającej na 1 rodzinę gospodarka zespołowa stwarza warunki do intensyfikacji produkcji. Natomiast w warunkach woj. rzeszowskiego zało-

zenie spółdzielni produkcyjnej, wskutek zmniejszenia zapotrzebowania na siłę roboczą, powiększa liczbę ludzi zbędnych w rolnictwie, którzy muszą emigrować do miast lub do przemysłu.

Tabela 11

**Zasoby siły roboczej w zbadanych spółdzielniach produkcyjnych w 1957/58 r.
w 10-godzinnych dniach pracy (przeciętnie na 1 rodzinę)**

Wyszczególnienie	Liczba osób w rodzinie		Potencjalne zasoby siły roboczej	Potrzeby gospodarstwa domowego	Faktyczne zasoby siły roboczej
	Ogółem	w tym dorosłych (18—60 lat)			
Spółdzielnie woj. poznańskiego					
typ III	5,1	3,0	1 052	307	745
typ I-b	4,1	2,9	870	306	564
Spółdzielnie woj. łódzkiego					
typ III	4,1	1,9	745	293	452
Spółdzielnie woj. rzeszowskiego					
typ III	3,2	2,0	681	252	429

Jest rzeczą charakterystyczną, że spółdzielnie typu I-b odczuwają na ogół niedobór siły roboczej. Składają się na ten stan rzeczy dwie przyczyny. Spółdzielnie o niższym stopniu zespołowości powstają najczęściej z dużych, dziedzicznych gospodarstw indywidualnych zmuszonych brakiem siły roboczej do zespołowej gospodarki. Duże gospodarstwa przyzgodowe w tych spółdzielniach pochłaniają więcej nakładów pracy, niż w spółdzielniach koncentrujących produkcję w gospodarstwach zespołowych.

Bilans siły roboczej obliczony podaną metodą w 15 spółdzielniach wskazuje, że w niektórych gospodarstwach występują braki siły roboczej, a w innych nadwyżki (tabela 12). Przeprowadzone wywiady potwierdziły w pełni wyniki obliczeń.

Ogólnie biorąc spółdzielnie raczej nie odczuwają wyraźnego nadmiaru rąk do pracy. Około 10% w wykazanych rezerwach może być wynikiem niedoskonałości obliczeń. Wynikający z obliczeń wysoki stopień niewykorzystania zasobów siły roboczej w spółdzielni Paprotnia jest prawdopodobnie wynikiem niedokładnej sprawozdawczości. Największe stosunkowo rezerwy wykazują spółdzielnie rzeszowskie, co jest logiczne.

*

*   *

Przedstawiona metoda obliczania bilansu siły roboczej w spółdzielniach produkcyjnych nie jest pracochłonna i daje wyniki odpowiadające rzeczywistej sytuacji, więc może, naszym zdaniem, znaleźć szersze

zastosowanie. Prawie wszystkie informacje niezbędne do obliczenia bilansu siły roboczej można uzyskać ze sprawozdawczości spółdzielni produkcyjnej. Wyjątek stanowią prace zarobkowe członków poza spółdzielnią i ilość wyprodukowanego żywca wieprzowego na działkach.

Tabela 12

Bilans siły roboczej w 15 badanych spółdzielniach produkcyjnych w 1957/58 r
(w procentach)

Nazwy spółdzielni	Typ spółdzielni	Faktyczne zasoby siły roboczej	Nakłady (przynoszące dochód rodzinie)	Rezerwy niewykorzystane lub niedobory
Woj. poznańskie				
Brzeźnica	III	100,0	77,7	+22,3
Kotowo	III	100,0	97,7	+ 2,3
Lubiatówko	III	100,0	90,3	+ 9,7
Wławie	I-b	100,0	117,0	-17,0
Katarzynin	I-b	100,0	134,1	-34,1
Woj. łódzkie				
B'ala Rawska	III	100,0	96,8	+ 3,2
Nowe Miasto	III	100,0	91,7	+ 8,3
Paprotnia	III	100,0	67,5	+32,5
Studzianki	III	100,0	117,2	-17,2
Wilkowice	III	100,0	102,0	- 2,0
Woj. rzeszowskie				
Ostrów	III	100,0	87,4	+12,6
Wyszatyce	III	100,0	85,1	+14,9
Mirocin	III	100,0	97,0	+ 3,0
Siennów	III	100,0	73,6	+26,4
Szeterz	III	100,0	74,7	+25,3

ЗЫГМУНТ СМОЛЕНЬСКИ

Совет сельскохозяйственной производственной кооперации

В а р ш а в а

ПОПЫТКА МЕТОДА ИСЧИСЛЕНИЯ БАЛАНСА РАБОЧЕЙ СИЛЫ В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВАХ

Резюме

Затраты труда семей членов сельскохозяйственных производственных кооперативов только частично предназначаются на работы в общественном хозяйстве, так как члены кооперативов работают также на приусадебных участках, как и вне кооператива (в промышленности, строительстве, на железной дороге и т. п.), а известную часть времени предназначают на ведение домашнего хозяйства.

С целью исчисления нерегистрированных затрат труда на приусадебных участках и в домашнем хозяйстве автор применяет соответствующие нормативы затрат труда, находящиеся в зависимости от данного района страны, возделываемых культур на приусадебном участке, поголовья частного скота членов кооператива, а также величины семьи членов кооператива.

Результаты проведенных в 13 сельскохозяйственных производственных кооперативах исследований показывают, что в большинстве случаев (в 11 случаях на 13) кооперативы не ощущают недостатков рабочей силы.

Общественные хозяйства охватывают 45—60% затрат труда, дающих доход семьям членов кооперативов, 30—48% затрат труда члены кооперативов предназначают на работы на приусадебных участках а 5—10% на побочные занятия.

ZYGMUNT SMOLEŃSKI

National Board of Agricultural Co-operatives
Warsaw

A SUGGESTED METHOD OF CALCULATING LABOUR REQUIREMENTS ON CO-OPERATIVE FARMS

SUMMARY

The amount of labour performed by a cooperative family goes only partially into work connected with collective farming since the members of cooperatives also work on their own backyard plots as well as in industry, construction, railways, etc.; a certain amount of time they also devote to their household duties. To calculate the amount of labour which is not recorded which goes into their own backyard farming, the author uses appropriate labour outlay norms depending upon the region of the country, the kind of cultivation, livestock population and the size of the family.

The results of investigations carried out in thirteen cooperative farms indicate that in the majority of cases (eleven out of thirteen) cooperatives do not experience a shortage of labour.

Cooperative farms absorb from forty-five to sixty percent of income-bringing labour of a cooperative family; thirty to forty-eight percent of labour goes into backyard farming and five to ten percent brings income from other sources.